

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Nr. 20-2/2025

CLASSICA & CHRISTIANA

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

Classica et Christiana

Revista Centrului de Studii Clasice și Creștine

Fondator: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

Classica et Christiana

Periodico del Centro di Studi Classici e Cristiani

Fondatore: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Comitetul științific / Comitato scientifico

Moisés ANTIQUEIRA (Universidade Estadual do Oeste do Paraná)
Sabine ARMANI (Université Paris 13-CRESC - PRES Paris Cité Sorbonne)
Immacolata AULISA (Università di Bari Aldo Moro)
Andrea BALBO (Università degli Studi di Torino)
Antonella BRUZZONE (Università degli Studi di Sassari)
Livia BUZOIANU (Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța)
Claudio César CALABRESE (Universidad Panamericana - Campus Aguascalientes)
Dan DANA (Centre National de la Recherche Scientifique/HiSoMA (UMR 5189), Lyon)
Beatrice GIROTTI (Alma Mater Studiorum - Università di Bologna)
Maria Pilar GONZÁLEZ-CONDE PUENTE (Universidad de Alicante)
Attila JAKAB (Civitas Europica Centralis, Budapest)
Fred W. JENKINS (University of Dayton)
Domenico LASSANDRO (Università di Bari Aldo Moro)
Carmela LAUDANI (Università della Calabria)
Patrizia MASCOLI (Università di Bari Aldo Moro)
Dominic MOREAU (Université de Lille)
Sorin NEMETI (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)
Evalda PACI (Centro di Studi di Albanologia, Tirana)
Vladimir P. PETROVIĆ (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
Luigi PIACENTE (Università di Bari Aldo Moro)
Sanja PILIPOVIĆ (Institute of Archaeology, Belgrade)
Mihai POPESCU (C.N.R.S. - ANHIMA, Paris)
Julijana VISOČNIK (Archdiocesan Archives of Ljubljana)
Heather WHITE (Classics Research Centre, London)

Comitetul de redacție / Comitato di redazione

Claudia TĂRNĂUCEANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Nelu ZUGRAVU, director al Centrului de Studii Clasice și Creștine
al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
(*director responsabil / direttore responsabile*)

Correspondența / Corrispondenza:

Prof. univ. dr. Nelu ZUGRAVU
Facultatea de Istorie, Centrul de Studii Clasice și Creștine
Bd. Carol I, nr. 11, 700506 - Iași, România
Tel. ++40 232 201634 / Fax ++40 232 201156
e-mail: nelu@uaic.ro

Toate contribuțiile sunt supuse unei duble analize anonime (*double-blind peer review*), efectuate de specialiști români și străini.

All contributions are subject to a double anonymous analysis (*double blind peer review*), carried out by Romanian and foreign specialists.

La redazione sottopone preliminarmente tutti i contributi pervenuti a un procedimento di doppia lettura anonima (*double-blind peer review*) affidato a specialisti romeni e stranieri.

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

Classica et Christiana

**20/2
2025**

**Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a
Imperiului Roman în cultura română contemporană*
(Iași, 14-16 noiembrie 2024)**

editate de

Nelu ZUGRAVU și Ionuț NISTOR

Tehnoredactor: Nelu ZUGRAVU

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
700511 - Iași, tel./fax ++ 40 0232 314947

SUMAR / INDICE / CONTENTS

SIGLE ȘI ABREVIERI – SIGLE E ABBREVIAZIONI / 9

Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a Imperiului Roman în cultura română contemporană*

(Iași, 14-16 noiembrie 2024)

Programul colocviului [The colloquium program] / 11

Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Vestigii romane pe mărcile poștale românești din perioada regimului comunist [Roman antiquities on Romanian postage stamps during the Communist regime] / 17

Roxana-Gabriela CURCĂ, Epigraphic Latin in Romanian studies in post-war period / 43

Dan DANA, Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei [Another interwar Latinism: French-speaking descendants of Rome] / 53

Gabriela E. DIMA, Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu [Ancient Rome as seen by Liviu Rebreanu] / 85

Theodor GEORGESCU, Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche [The image of Rome in Romanian culture through the eyes of ancient Greek writers] / 97

Marian I. HARIUC, „Și în România se lucrează în vederea sărbătoririi lui Ovidiu”. Bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso (1957-1958) [In Romania, Work is also being done in Preparation for the “Celebration of Ovid”: The Bimillenary of the Birth of Publius Ovidius Naso (1957-1958)] / 111

Emanuela ILIE, “Amo, amas, amat...” (1943) de V. Beneș: o distopie totalitară curajoasă, cu un roman și mulți (alți) barbari [“Amo, amas, amat...” (1943) by V. Beneș: a courageous totalitarian dystopia, with a Roman and lots of (other) barbarians] / 131

Gheorghe IUTIȘ, Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948 [The history of Rome in school textbooks from the period 1920-1948] / 149

Sorin NEMETI, Școala de arheologie de la Cluj și studiul religiei romane din Dacia [The archaeology School from Cluj and the study of Roman religion in Dacia] / 159

Ionuț NISTOR, Italian language and civilization at the University of Iași in the first half of the 20th century / 171

Adriana PANAINTE, Provincia Moesia Inferior în istoriografia românească de la Vasile Pârvan la tratatul de *Istoria Românilor* (2001) [The province of Moesia Inferior in Romanian historiography from Vasile Pârvan to the *History of the Romanians* (2001)] / 181

Bogdan POPA, Despre trecutul unui cuvânt. „Daciada”, de la titlu de epopee la competiție sportivă [On the past of a word. “Daciada”, from epos title to sports competition] / 207

Nelu ZUGRAVU, Claudia TĂRNĂUCEANU, Ediții din autorii latini în perioada comunistă – exigențe profesionale, concesiile ideologice [The editions of Latin authors during the Communist period – professional requirements, ideological concessions] / 217

STUDII – STUDI /

Immacolata AULISA, Antichi itinerari di pellegrinaggio al Santuario di San Michele sul Gargano [Ancient pilgrimage routes to the Sanctuary of Saint Michael on the Gargano] / 257

Francesco BOTTI, L'immagine dei Visigoti nella *Cronaca* di Idazio [The description of the Visigoths in the *Chronicle* of Hydatius] / 291

Antonella BRUZZONE, Un capitolo di storia degli studi del Novecento sulla poesia bucolica greca e latina [A chapter of the history of twentieth-century studies on Greek and Latin bucolic poetry] / 309

- Maria Carolina CAMPONE, *Mare undique et undique caelum*: il *topos* del viaggio in mare nell'epistola 49 di Paolino di Nola [*Mare undique et undique caelum*: the *topos* of the sea voyage in Paulinus of Nola's Epistle 49] / 325
- Dalila D'ALFONSO, *Ut iugum continet sirpiculos*: a proposito di 'sirpi' e transumanza in Varro *rust.* 2,2,9 [*Ut iugum continet sirpiculos*: on 'sirpi' and transhumance in Varro *rust.* 2.2.9] / 347
- Beatrice GIROTTI, Pratiche di discredito dalla storiografia pagana del IV secolo d.C.: *muliebritas* vs. *virilitas* nelle rappresentazioni di potere [Practices of discredit in 4th century AD pagan historiography: *muliebritas* vs. *virilitas* in representations of power] / 365
- Alessandro LAGIOIA, "*O misera domus Herculea*": un contributo inedito alla fortuna umanistica del mito di Ercole [*O misera domus Herculea*": an unpublished contribution to the humanistic reception of the myth of Hercules] / 385
- Carmela LAUDANI, Del buon uso della lira: Ermes (Hom. 4) e Teutra (Sil. 11, 288-482) [The good use of the lyre: Hermes (Hom. 4) and Teuthras (Sil. 11, 288-482)] / 421
- Patrizia MASCOLI, Aldelmo di Malmesbury epistolografo [Aldhelm of Malmesbury, epistolographer] / 431
- Manuela MONGARDI, Nuove forme di rappresentazione delle *Augustae* nel III secolo d.C.: il caso dei miliari [New forms of representation of the *Augustae* in the third century AD: the case of milestones] / 443
- Roberto MONTEFINESE, Between sword and cross: the christianization of Roman military culture from persecution to symbolic transformation / 467
- Fabrizio PETORELLA, *Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Cecità e guarigione nella *Vita di Severino* di Eugippio [*Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Blindness and healing in Eugippius' *Life of Severinus*] / 489

Vladimir P. PETROVIĆ, A new votive Roman inscription from Rogatica dedicated to Liber Pater (East Dalmatia) / 509

Daniela SCARDIA, *Audacter facio*: il confronto tra santi nell'*Hom. 6 in Is. 1-2* di Origene [*Audacter facio*: The comparison between saints in Origen's *Homily 6 on Isaiah 1-2*] / 517

Enrico SIMONETTI, *Lacrimae sua verba sequuntur*: Pathos elegiaco e reticenza emotiva nell'*Eroide* di Ipermestra [*Lacrimae sua verba sequuntur*: Elegiac pathos and emotional reticence in the *Herois* of Hypermnestra] / 551

CRONICA – CRONACA / 567

PUBLICAȚII – PUBBLICAZIONI / 571

SIGLE ȘI ABREVIERI / SIGLE E ABBREVIAZIONI*

<i>ActaMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca.
<i>AIIAI</i>	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>AISC</i>	<i>Anuarul Institutului de Studii Clasice</i> , Cluj.
<i>ANRW</i>	<i>Ausstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung</i> , Berlin-New York.
<i>AȘUI.Istorie</i>	<i>Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași</i> , S.N., Istorie.
<i>BSAS</i>	<i>Bulletin de la Société archéologique de Sousse</i> , 1903-
<i>CCSL</i>	<i>Corpus Christianorum. Series Latina</i> , Turnhout, 1953 sqq.
<i>CSEL</i>	<i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Vienna-Leipzig, 1860 sqq.
<i>DACL</i>	<i>Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie</i>
<i>EDR</i>	<i>Epigraphic Database Rome</i> .
<i>GCS</i>	<i>Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten (drei) Jahrhunderte</i> , Leipzig-Berlin.
<i>PCBE</i>	<i>Prosopographie chrétienne du Bas-Empire</i> , éd. par A. Mandouze et al., 4 voll., Paris-Rome 1982-2013.
<i>PIR</i>	<i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> .
<i>PL</i>	<i>Patrologia Latina</i> .
<i>RRMAM</i>	D. French, <i>Roman Roads and Milestones of Asia Minor</i> , Vol. III, British Institute at Ankara, 2012-2016.
<i>SAI</i>	<i>Studii și Articole de Istorie</i> , București.
<i>SC</i>	<i>Sources Chrésiennes</i> , Paris-Lyon.
<i>SCIVA</i>	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie</i> , București.
<i>TD</i>	<i>Thraco-Dacica</i> , București.
<i>ThLL</i>	<i>Thesaurus linguae Latinae</i> .

* Cu excepția celor din *L'Année Philologique* și *L'Année Épigraphique* / Escluse quelle segnalate da *L'Année Philologique* e *L'Année Épigraphique*.

UNIVERSITATEA
„ALEXANDRU IOAN CUZA”
din IAȘI

FACULTATEA de
ISTORIE

Primăria
Municipiului
Iași

CSCC
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL
Receptarea Romei și a Imperiului Roman
în cultura română contemporană

ORGANIZATORI

PROF. UNIV. DR. NELU ZUGRAVU

CONF. UNIV. DR. IONUT NISTOR

Iași, 14-16 noiembrie 2024

Sala H1 (Corp H) / Facultatea de Istorie

**PROIECT FINANȚAT DE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI IAȘI PRIN
H.C.L. NR. 61/28.02.2024**

PROGRAM**Joi, 14 noiembrie 2024****14.00-16.00**Moderator: **Nelu ZUGRAVU****14.00-14.30:** Deschiderea colocviului; salutul organizatorilor:

Dl. Mihai CHIRICA, Primarul Municipiului Iași

Dl. Liviu MAHA, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Lucrețiu-Ion BÎRLIBA, Decanul Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Florian MATEI-POPESCU, Președintele Asociației Societatea de Studii Clasice din România

Dl. Nelu ZUGRAVU, Directorul Centrului de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Orationes inaugurales**14.30-15.00:** Cătălin TURLIUC, Iași, *Discurs istoric și post-adevăr în contextul moștenirii lăsate de lumea romană***15.00-15.30:** Emanuela ILIE, *De la distopia interbelică la policier-ul contemporan. (Re)inventări narative ale unei scheme consacrate, cu romani și (alți) barbari***15.30-16.00:** Discuții**16.00-16.30:** Pauză**16.30-18.30*****Historica (I)***Moderator: **Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ****16.30-17.00:** Gheorghe IUTIȘ, *Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948***17.00-17.30:** Ovidiu-Iulian SANDU, *Imperiul Roman în scrieri politice din perioada comunistă (1965-1989)***17.30-18.00:** Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, *Dacia și Roma în scrierile părintelui Dumitru Stăniloae***18.00-18.30:** Discuții**18.30:** Cocktail

Vineri, 15 noiembrie 2024**9.00-11.00*****Philologica***Moderator: **Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU****9.00-9.30:** Theodor GEORGESCU, *Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche***9.30-10.00:** Nelu ZUGRAVU, Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, *Ediții din autorii latini în perioada comunistă - exigențe profesionale, concesiile ideologice***10.00-10.30:** Roxana-Gabriela CURCĂ, *Latina epigrafică în cercetarea românească postbelică***10.30-11.00:** Discuții**11.00-11.15:** Pauză**11.15-13.00*****Scholastici***Moderator: **Ionuț NISTOR****11.15-11.45:** Dan DANA, *Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei***11.45-12.15:** Cătălin BOTOȘINEANU, *O competiție simbolică uitată. Bursierii ieșeni ai Școlii Române din Roma în perioada interbelică***12.15-12.45:** Iulian Cătălin DĂNILĂ, *Fascinația Romei printre bursierii Școlii Române de la Roma***12.45-13.00:** Discuții**13.00-15.00:** Pauză**15.00-16.30*****Postclassica***Moderator: **Bogdan CEOBANU****15.00-15.30:** Ionuț NISTOR, *Limba și civilizația italiană la Universitatea ieșeană în prima jumătate a secolului al XX-lea***15.30-16.00:** Marian-Ionuț HARIUC, *Schimburi culturale româno-italiene în anii destinderii comuniste: locul Antichității romane***16.00-16.30:** Discuții**16.30-16.45:** Pauză

16.45-18.15**Litteraria**Moderator: **Emanuela ILIE****16.45-17.15:** Gabriela DIMA, *Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu***17.15-17.45:** Ioana PETCU-PĂDUREAN, *Imagina Romei antice pe scena teatrului românesc prin filtrul shakespeareian. Titus Andronicus și Iulius Caesar***17.45-18.15:** Discuții**18.15:** Cocktail**Sâmbătă, 16 noiembrie 2024****9.00-10.30****Historica (II)**Moderator: **Lucrețiu-Ion BÎRLIBA****9.00-9.30:** Adriana PANAITTE, *Provincia Moesia Inferior în istoriografie românească de la Vasile Pârvan la tratatul de Istoria românilor***9.30-10.00:** Florian MATEI-POPESCU, *Provincia Dacia în istoriografia românească din perioada 1960-2001***10.00-10.30:** Sorin NEMETI, *Contribuția școlii clujene de istorie și arheologie la studiul religiei romane***10.00-10.30:** Discuții**10.30-10.45:** Pauză**10.45-12.30****Miscellanea**Moderator: **Cătălin TURLIUC****10.45-11.15:** Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, *Vestigii romane în emisiuni filatelice românești din perioada regimului comunist***11.15-11.45:** Bogdan-Alexandru JITEA, *Dacii și romanii pe marele ecran ceaușist***11.45-12.15:** Bogdan POPA, *Continuitate și antiteză. Contextul social-politic al Daciei***12.15-12.30:** Discuții**12.30:** Închiderea colocviului. Concluzii
Ionuț NISTOR, Nelu ZUGRAVU

Participanți

- Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Departamentul de Istorie Antică, Arheologie și Istoria Artei, Facultatea de Istorie, Universitatea din București
- Cătălin BOTOȘINEANU, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași
- Roxana-Gabriela CURCĂ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Dan DANA, Centre National de la Recherche Scientifique/ HiSoMA (UMR 5189), Lyon
- Iulian Cătălin DĂNILĂ, Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea „Apolonia” din Iași
- Gabriela DIMA, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Theodor GEORGESCU, Departamentul de Limbi și Literaturi Romanice, Clasice și Neogreacă, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București
- Marian-Ionuț HARIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Emanuela ILIE, Departamentul de Românistică, Jurnalism și Literatură comparată, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Gheorghe IUTIȘ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Bogdan-Alexandru JITEA, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București
- Florian MATEI-POPESCU, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Sorin NEMETI, Departamentul de Istorie Veche și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
- Ionuț NISTOR, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
- Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Adriana PANAITTE, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Ioana PETCU-PĂDUREAN, Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” din Iași
- Bogdan POPA, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- Ovidiu-Iulian SANDU, Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos, Județul Iași
- Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Cătălin TURLIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Nelu ZUGRAVU, Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

„ȘI ÎN ROMÂNIA SE LUCREAZĂ ÎN VEDEREA SĂRBĂTORII LUI OVIDIU”. BIMILENARUL NAȘTERII LUI PUBLIUS OVIDIUS NASO (1957-1958)

Marian I. HARIUC*

(Academia Română – Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”)

Keywords: Publius Ovidius Naso, *Romanian-Italian relations*, *Roman Antiquity*, *scientific institutions*.

Abstract: *In Romania, Work is also being done in Preparation for the “Celebration of Ovid”: The Bimillenary of the Birth of Publius Ovidius Naso (1957-1958). The Personality of Publius Ovidius Naso has created numerous opportunities for dialogue with the Italian space in modern Romanian culture. After a peak phase during the interwar period, when Romanian-Italian ties reached a high level of collaboration involving scientific and educational spheres, the rupture that occurred after 1948 reassessed the traditional meanings of these relations. Initially, the bimillennium of Publius Ovidius Naso’s birth attracted political attention, but the significance of these events was especially marked by the involvement of scientific and university institutions capable of delineating relevant elements in the efforts to restore Romanian-Italian relations. While the events organized in Romania in 1957 were limited to simple connections with foreign guests, a scientific approach to the relevance of Ovid’s work in Romania was made possible the following year during the events held in Italy. All aimed to foster closer ties, especially among specialists in Roman Antiquity and various personalities who could contribute to the development of networks of intellectual sociability, within the limited conditions imposed by the international context of the time.*

Cuvinte-cheie: *Publius Ovidius Naso, relații româno-italiene, antichitate romană, instituții științifice*

Rezumat: *Personalitatea lui Publius Ovidius Naso a creat în cultura română modernă numeroase prilejuri de dialog cu spațiul italian. După o fază de apogeu petrecută în perioada interbelică, atunci când legăturile româno-italiene au ajuns la un nivel de colaborare înalt, ce implica medii științifice și educaționale, ruptura produsă după 1948 a revizuit din semnificațiile tradiționale ale acestor raporturi. În primă fază, bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso a intrat în a-*

* m.hariuc89@yahoo.com

tenția politică, dar anvergura evenimentelor a fost dată în special de implicarea unor instituții științifice și universitare în măsură să delimiteze elemente relevante în eforturile restabilirii relațiilor româno-italiene. Dacă manifestările organizate în România în 1957 s-au rezumat la simple conexiuni cu invitații străini, o abordare științifică a relevanței operei lui Ovidius în România a fost posibilă în următorul an, în cadrul manifestărilor organizate în Italia. Toate au avut rolul de a impulsi-ona apropierea în special dintre specialiști ai antichității romane și diverse personalități ce ar fi putut contribui la dezvoltarea unor rețele de sociabilitate intelectuală, în condițiile limitate impuse de contextul internațional al vremii.

Introducere

În urma unei vizite oficiale în Italia a conducerii de stat românești, survenită în 1967, trimișii diplomatici ai țării descriau reacțiile de surprindere ale omologilor maghiari și cehoslovaci cu privire la pretinsa performanță românească de a face ca în mai puțin de doi ani „să se elimine problemele litigioase și să încheie un număr mare de acorduri bilaterale”¹. Reactivarea dialogului dintre cele două culturi era poate cel mai la îndemână argument. Ambasada României reușise să convingă unele centre italiene să organizeze expoziții „de mare amploare” consacrate civilizației antice pe teritoriul actual al României, care să stea „mărturie a continuității poporului român și a originii sale daco-romane”. În Italia urma să fie trimisă expoziția *Romanii în Dacia*, pregătită de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă (CSCA) și de Institutul de Arheologie de la București². De asemenea, Asociația Italia-România începuse să dețină un rol tot mai dinamic în facilitarea și popularizarea expozițiilor în orașele italiene.

Latinitatea poporului român redevenise un impuls instituțional și științific indispensabil dezvoltării legăturilor cu Italia. *Neglijența* cu care a fost tratată în anii precedenți era însă singura formă de justificare. România lipsise de la „manifestări latine”, așa cum erau descrise cele organizate în Italia, precum *Concursul internațional de presă latină*, sau *Întâlnirea de studii ciceroniene*. Dar ceea ce continua să provoace neplăceri, îndeosebi la Legația Română de la Roma, era participarea unor specialiști români stabiliți în afara țării la asemenea evenimente, ceea ce leza eforturile de legitimare a discursului oficial autoh-

¹ Arhiva diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (în continuare, AMAE), Fond Italia, dosar 1021/1967, 161-162.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, ANIC), fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 324/1968, 188-189.

ton în lumea academică internațională. Intenții tot mai vădite căutau invitarea unor oameni de știință care să țină conferințe și prelegeri, dar condiția era axarea pe semnificațiile latinității în domenii precum romanistica, arheologia, istoria, sau chiar petrochimia.

Formularea prezentă în titlul acestui studiu, „Și în România se lucrează în vederea sărbătoririi lui Ovidiu”, reprezintă traducerea unui titlu de articol publicat în cotidianul italian „Il Tempo”, și anume *Anche in Romania si lavora alle a “Celebrazioni di Ovidio”*. Astfel, demersul de față pleacă de la impactul organizării bimilenarului Publius Ovidius Naso din 1957 în România democrat-populară și tratează principalele efecte produse în legăturile româno-italiene în contextul destinderii politice produse în interiorul Blocului comunist. Personalitatea poetului roman exilat a ocupat un spațiu predilect în cultura română modernă, nu doar prin reprezentarea lumii romane la Pontul Euxin, ci și prin însușirea unei identități noi, fundamentate de integrarea într-o lume exterioară civilizației romane. Viața și operele sale au suscitat un interes constant nu doar în rândul oamenilor de știință ai României moderne. Preocupările se întindeau până în vremurile cronicarului Miron Costin sau ale lui Dimitrie Cantemir.

Cum s-a ajuns la inițiativa organizării bimilenarului ovidian în România? Sursele consultate ajută la elaborarea unor interpretări care să susțină că partea românească a reacționat la aflarea planurilor italiene privind dimensiunea festivă, iar pe fondul „dezghețului” comunist a profitat de conjunctură pentru a relua elemente de dialog cultural, ca prim gest notabil în relațiile româno-italiene înghețate după instalarea regimului comunist în România.

Contribuții recente trasează ipoteze incitante care sugerează posibilitatea ca intelectuali aflați în grațiile regimului să-i fi convins pe liderii comuniști să aloce importanță bimilenarului ovidian, o condiție absolut indispensabilă punerii în mișcare a unor mecanisme instituționale³. Există și această miză de a exploata manifestările post-stalinismului și ale „noului curs”, pentru a restabili câteva contacte cu mediile occidentale. Impresia pe care o creează însă documentele, mai ales cele diplomatice, relevă un consens. În orice caz, studiul de față se axează mai puțin pe analiza mecanismelor politice prin care au fost instrumentalizate aceste momente, ci pe semnificațiile acestei apropieri în

³ Florentina Nicolae, Ștefan Lemny, *O nouă apropiere franco-română: bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso în 1957 (o mărturie în Arhivele Naționale ale Franței)*, *Philologica Jassyensia*, 1 (37), 2023, 204.

plan cultural și științific pe care o face posibilă tema prezenței romane în spațiul pontic. În același cadru pot fi plasate și interpretările convingătoare ale lui Florian Matei-Popescu, cu privire la resorturile care au definit cercetările arheologice și istorice consacrate Daciei romane din anii de vârf ai dominației sovietice și în zorii orientării naționale a regimului comunist din România. Aici îi regăsim îndeosebi pe Constantin Daicoviciu și Emil Condurachi⁴.

În căutarea dialogului

Primii ani post-staliniști determinaseră o oarecare acomodare în relația regim-societate din România, una ce s-a resimțit inclusiv în lumea culturală și academică. După o fază dominată de constrângeri ideologice, reluarea contactelor cu mediile occidentale s-a dovedit a fi un proces lent și dominat de incertitudini. Legăturile tradiționale cu state ca Italia au fost rupte după preluarea întregii puteri de către comuniști, iar acordul cultural româno-italian, semnat la 8 aprilie 1943, a fost denunțat în 1950⁵. Efectele au fost profunde, în sensul că unele repere identitare ale trecutului au început să fie receptate ca formă de legitimare a puterii de către regimul politic.

Conexiunile intelectuale, colaborarea instituțiilor culturale și prezența limbii italiene ca disciplină de studiu în mediile educaționale românești fuseseră un garant al însușirii unei cunoașteri științifice. Noua conducere politică dirijată de la Moscova a restrâns într-o manieră brutală aria de cercetare a unor teme exponențiale, precum cea a romanității românilor. Activitatea Școlii Române de la Roma a fost întreruptă, legăturile universitare au dispărut, în timp ce lumii academice i s-a interzis accesul la progresele științifice consacrate Antichității Romane din alte spații și nu mai aveau posibilitatea de a valorifica cercetările autohtone recente în afara țării. După 1948, limba italiană nu a mai fost predată în nicio școală, pentru ca din 1950 să funcționeze o singură catedră de limba italiană în toată țara, la Facultatea de Filologie din București⁶.

⁴ Florian Matei-Popescu, *Imaginea Daciei Romane în istoriografia românească între 1945-1960*, SCIVA, 58/3-4, 2007, 283-288.

⁵ Monica Joița, *Relații culturale italo-române (1927-1956). Relazioni culturali italo-romene (1927-1956)*, volumul I, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2007, 21.

⁶ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 290/1957-1960, 7.

În 1951 a fost fondată o asociație care să construiască o prietenie în condițiile rupturii ideologice și instituționale dintre Italia și România, însă care a avut o implicare discretă, contribuind mai degrabă la organizarea câtorva piese de teatru, festivaluri, conferințe sau publicarea unor opere, fără a insista pe elemente comune ale fondului cultural și istoric. Primii ani ai „dezghețului” comunist au produs semnale vagi ale redeschiderii unui dialog, în condițiile barierelor impuse de imperativele ideologiei oficiale promovate de regimul comunist. Tânărul Institut Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea (IRCCS) a fost angajat în demersurile de invitare a unor personalități marcante ale lumii universitare și științifice italiene⁷. Începând cu a doua parte a anilor 50 s-au conturat primele intenții românești de a exploata sfera academică și universitară în scopul restabilirii canalelor de colaborare cu Italia. În acest cadru au fost invocate repere cu rezonanță națională, precum sincronizarea Unirii Principatelor Române cu crearea Italiei sau contactele unor revoluționari români cu artizanii unificării. În toamna anului 1959, Ministerul Afacerilor Externe a furnizat Institutului de Istorie de la București al Academiei RPR informații cu privire la desfășurarea evenimentelor dedicate centenarului Unității Italiene, în speranța unei viitoare participări, așa cum procedaseră și celelalte state aflate în sfera de influență sovietică, mult mai prezente în spațiul cultural italian.

Vicepreședintele IRRCS, Octav Livezeanu, a căutat atragerea colaborării unor nume cu influență din rândurile academicienilor, precum Iorgu Iordan, în scopul demarării unor acțiuni destinate restabilirii conexiunilor cu mediile culturale italiene. Centrul de interes a fost fixat pe manifestările la care ar fi putut lua parte românii. Una dintre acestea era închinată bimilenarului nașterii lui Cicero. Însă Academia Română era principala instituție în măsură să trimită un mesaj conducerii noului Centru de Studii Ciceroniene (Il Centro di Studi Ciceroniani) creat în 1957 cu scopul de a coordona cercetările științifice dedicate vieții și operei lui Cicero, condus de cunoscutul politician creștin-democrat, Giulio Andreotti. Încă din 1957, directorul acestui institut italian contactase Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea (IRCCS), prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe, pentru a solicita sprijin în obținerea operelor lui Cicero apărute în România, sau a diverselor studii închinete oratorului roman, pentru a fi

⁷ AMAE, fond Italia, dosar 277/1955, 20.

incluse în biblioteca centrului⁸. De partea cealaltă, istorici, arheologi și literați resimțeau lipsa lucrărilor occidentale în cercetarea științifică autohtonă. De aceea, momentul a fost considerat unul prielnic transmiterii unor solicitări ca unele lucrări apărute în străinătate să ajungă și în România prin intermediul IRRCS. Este exemplul lucrării în două volume a lui Jérôme Carcopino, intitulată *Les secrets de la correspondance de Cicéron*⁹. În schimb, autoritățile organizatoare italiene solicitau toate operele despre Publius Ovidius Naso apărute în România¹⁰.

Căutarea dezvoltării schimburilor culturale relevă forme de receptare a acestui proces. Pe de o parte, anumiți actori instituționali diplomatici responsabili cu relațiile culturale externe manifestau un interes pregnant în direcția stabilirii conexiunilor. În contrast, conducerea Academiei RPR manifesta o prudență ce reflecta mai degrabă efectele imperativelor ideologice impuse în lumea intelectuală. Se crea uneori impresia că teme precum Romanitatea românilor nu puteau intra pe agenda propagandei oficiale. Însă anii '60 au adus schimbări sesizabile, precum prezența unor profesori sau studenți italieni la școli de vară organizate în România. Așa au ajuns în România personalități precum Pasquale Buonincontro de la Institutul Universitar Oriental din Napoli), sau Emilio Vuolo, profesor de Filologie romanică la Universitatea din Lecce. În 1962, crearea unei comisii mixte care să elaboreze programul de schimburi culturale a reprezentat expresia acțiunilor concrete de apropiere. Inevitabil, din aria de interes nu putea lipsi vechea Școală Română de la Roma, a cărei activitate încetase în 1947, și Institutul italian de la București, desființat în 1950. Era nevoie de un nou acord cultural. Mai mult decât atât, nu a fost exclusă nici posibilitatea reluării oficiale a activității vechii Școli Române¹¹.

Comemorarea lui Cicero era însă o oportunitate de dialog, pe când pregătirea unui alt bimirilenar, cel dedicat lui Publius Ovidius Naso, avea semnificații distincte ce subsumau preocupări îndelungate ale culturii române față de destinul poetului exilat de Augustus la Tomis. De ce cel din urmă eveniment se leagă un demers conceput la finalul perioadei interbelice, și anume realizarea unei copii a Columnei lui

⁸ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 273/1955-1958, 224.

⁹ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 274/1955-1958, 169.

¹⁰ *Ibidem*, 27.

¹¹ AMAE, fond Italia, dosar 593/1961, 61-63.

Traian, pentru a fi expusă permanent la București. Războiul a făcut ca piesele să nu mai poată ajunge în țară, fiind păstrate în depozitele de la Forul lui Traian (Muzeul Imperiului) și de la Palatul Lateran. Astfel, interesul regimului comunist pentru recuperarea acestor copii aflate în custodia lui Giuseppe Lugli s-a sincronizat cu organizarea manifestărilor dedicate lui Ovidius¹².

Discuțiile aveau să se intensifice însă abia după aproape un deceniu, în 1967. La insistențele românești, Vaticanul a fost de acord să trimită copia Columnei lui Traian. Din România au fost delegați Virgil Vătășianu de la Cluj (șeful secției de Istorie Artei) și Florea Florescu (șef al secției la Institutul de Istorie a Artei al Academiei RSR)¹³. Relatările demne de tot interesul ale fostului diplomat Alexandru Duiliu Zamfirescu, cu mamă italiancă, sugerează un rol important în realizarea copiei: „mă cred dator astăzi să amintesc – pe cât memoria îmi permite după scurgere de aproape 30 de ani – că am găsit pe atunci un sprijin real și efectiv pe lângă persoana fostului rege Carol al II-lea, care, de nu mă înșel, a plătit 5.000.000 lei din caseta proprie, drept contribuție personală. Mulajul a fost efectuat din beton armat în cele mai strălucite condiții și adăpostit în grădinile vaticane, expus și întins la înălțimea omului, astfel încât opera lui Apolodor, am constatat cu ochii proprii, cât de pregnant se poate urmări în toate amănuntele impresionante ca fidelitate și execuția a celor două campanii romane”¹⁴. În continuare, încerca să justifice necesitatea de a fi construită o sală corespunzătoare, iar următorii pași să conștina în construirea unui muzeu arheologic, „parte integrantă a unui mare muzeu național ce s-ar putea construi în etape, după un plan unitar”¹⁵.

Sărbătoarea unui „Ovidiu al lor”, al românilor

Pentru mediile academice și diplomatice românești, cele două serii de evenimente consacrate personalității lui Publius Ovidius Naso, ce urmau să se desfășoare în România și Italia, au primit o semnificație aparte ce le conferea o interdependență mai complexă decât păruse

¹² Veronica Turcuș, *Avatarurile Academiei Române sub comunism-relațiile cu mediul academic italian: Giuseppe Lugli-membru al Academiei Române*, *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, LI, 2012, 343-344.

¹³ AMAE, fond Italia, dosar 1021/1967, 95.

¹⁴ *Ibidem*, 108.

¹⁵ *Ibidem*, 129.

inițial. În ciuda aparentei mobilizări sesizabile în plan discursiv, procesul s-a desfășurat cu o precauție evidentă. Însă tot mai constant, poetul roman tinde să joace rol de stindard identitar.

Interesele politice de neocolit la acea vreme confereau o dimensiune particulară manifestărilor. Câteva aspecte se cuvin a fi punctate. Înainte de toate, comemorarea unui poet roman în plină epocă proletcultistă nu putea decât să provoace o bulversare ce însoțea o doză de entuziasm în lumea culturală autohtonă, schimbări de paradigmă discursivă, mai ales că istoriografia marginalizase tema Antichității romane timp de aproape un deceniu.

Planurile românești datau din toamna lui 1956, când conducerea Academiei a fost înștiințată pe cale diplomatică cu privire la evenimentele proiectate să aibă loc în Italia, pe parcursul anului 1958. Pe acest fond, încep să fie schițate posibile acțiuni dedicate poetului roman ce își petrecuse o perioadă din viață în exil, într-un oraș aflat la malul Pontului Euxin. Erau remarcate diverse reacții în publicațiile italiene referitoare la decizia României de a organiza, la rândul ei, o manifestare dedicată lui Ovidius. Textul din „Il Tempo” cu titlul *Anche in Romania si lavora alle a „Celebrazioni di Ovidio”* se dorește a fi o analiză a „interesantului răspuns” dat de IRRCS la scrisoarea trimisă de ziarul italian, care căuta să cunoască detalii cu privire la organizare. Era destul de evident că în România nu existau intenții clare de celebrare, și în niciun caz de organizare a unor evenimente fastuoase¹⁶. Existau planuri destul de neclare care variau de la invitarea unor personalități străine prin organizarea unor conferințe interne, până la participarea românească la evenimentele din Sulmona. Plana incertitudinea, iar o altă dovadă o constituia un răspuns al Academiei Române, după o „reanalizare” a comemorării poetului roman, care impunea propuneri mai elaborate¹⁷.

Maniera în care regimul oficial ar fi putut reacționa la o posibilă deschidere largă față de colaborarea cu spațiul academic italian a generat poziționări distincte cu privire la caracterul manifestărilor. În fond, care erau mizele acestora? Populare sau științifice? Ca atare, Academia a manifestat o rețineră ce sugera restrângerea dimensiunii momentului comemorativ, fiind propus un comitet de organizare care să cuprindă un număr mai mic de membri și să fie format în mare parte

¹⁶ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar, 274/1955-1958, 199-200.

¹⁷ *Ibidem*, 230.

academicieni. La conducerea acestei structuri a fost propus Constantin Daicoviciu, iar totul urma să se petreacă pe plan intern, fără invitarea unor personalități străine, cu excepția acelor care urmau să vină la conferința Institutului de Arheologie: „Ovidiu ar fi astfel încadrat în antichitatea romană din țara noastră, cu atât mai mult cu cât vestigiile de pe vremea exilului său sunt destul de puțin numeroase”¹⁸.

Comitetul Național pentru celebrarea celor 2000 de ani de la nașterea lui Publius Ovidius Naso a fost creat la 9 ianuarie 1957, iar în plan intrau evenimente care urmau să se desfășoare începând din toamna lui 1957 și până în primăvara anului următor. Obiectivele erau ambițioase și plecau de la evenimente precum excursii la Adamclisi, Histria și până la trimiterea unor oameni de știință la festivitățile ce aveau să se țină în Italia, emiterea unui timbru comemorativ *Ovidiu*, publicarea în presa centrală a unor articole consacrate poetului, sau organizarea de emisiuni la Radio¹⁹.

Au fost vizate manifestări științifice și ședințe festive în mai multe orașe, precum și o expoziție la Constanța, pe tema *Tomis pe timpul lui Ovidius*. Constantin Daicoviciu a fost amfitrionul unei reuniuni organizate la Cluj, care să marcheze bimilenarul, iar un aport providențial la desfășurare l-a adus și Nicolae Lascu, protagonistul unei serii de manifestări desfășurate în mai multe orașe ale țării²⁰. La rândul lui, fost student al Școlii Române de la Roma, Lascu se remarcase prin cercetările sale dedicate personalității lui Ovidius încă din anii interbelici. Volumul ce urma să apară cuprinde intervențiile din aceste ședințe festive. În scrierile sale a inclus trimiteri la cercetările arheologice recente ce confirmau datele lăsate de Ovidius²¹.

Specialiști italieni văzuți ca prieteni, cum era renumitul latinist Francesco Flora, erau pe lista de solicitări pentru a scrie un text despre Ovidiu, dar care să includă și pregătirile din România. Recomandări similare existau și pentru profesorii Angelo Monteverdi, însă „cu multe rezerve”, decanul Facultății de Litere, Giovanni Gianbatista Pighi, ambii profesori ai Universității din Bologna²². Giuseppe Lugli a publicat un text în care atrage atenția despre cinstirea unui Ovidiu „al lor”, al

¹⁸ *Ibidem*, 188-189.

¹⁹ *Ibidem*, 163.

²⁰ Veronica Turcuș, *op.cit.*, 348.

²¹ N. Lascu, *Pământul și vechii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidiu*, în *Publius Ovidius Naso*, Editura RPR, 1957, 119-191.

²² AMAE, fond Italia, 330/1957, 44.

românilor. Punea în contrast festivitățile cu experiența „bietului Ovidiu”, pentru care această călătorie fără întoarcere nu a fost „nicidecum o fericire”²³. Practic, sugera că această etapă tristă a vieții lui Ovidius a trecut printr-un nou filtru interpretativ în România, ce urmărea despărțirea de cunoașterea științifică occidentală. Cunoscutul topograf și arheolog era considerat cel mai apropiat specialist de Școala Română de la Roma în anii premergători instalării unui regim comunist și un colaborator apropiat al celui de-al treilea director al Școlii, Emil Panaitescu.

De partea cealaltă, preocuparea italiană pentru a cunoaște intențiile festive românești nu s-au rezumat doar la dimensiuni informaționale, ci urmărea să vadă care era stadiul cercetării științifice din România, cum erau influențate acestea de ideologia oficială, sau în ce măsură erau reprezentate în spațiul public aspecte ale Antichității romane. Evident, acestea urmau să se desfășoare în condițiile unor raporturi culturale mult mai restrânse. De aceea, au fost angrenați specialiști cu un trecut apropiat de România, în frunte cu profesorul Giuseppe Lugli, titularul catedrei de Topografie romană de la Universitatea din Roma.

Planul prefigura manifestări fastuoase la care urmau să participe până la urmă și invitați străini²⁴. Nu putea fi trecută cu vederea inițiativa desfășurării evenimentelor încă din 1957, în comparație cu cele italiene, planificate să se desfășoare în primăvara lui 1958²⁵. Cei 20 de invitați au fost rezultatul colaborării dintre Comitet și structurile Ministerului Afacerilor Externe²⁶. Giuseppe Lugli se afla în fruntea listei. Deplasarea sa în România a constituit pretextul redeschiderii cazului privitor la starea fizică și juridică a reproducerilor Columnei lui Traian și chiar posibila trimitere a acestora în România²⁷. De remarcat era prezența arheologului Antonia Ciasca (Universitatea La Sapienza) și a lui Valerio Cianfarani, care se ocupa de cercetările arheologice de la Sulmona²⁸. Din rândurile specialiștilor mai făceau parte Ettore Paratore, un redevabil latinist, numit recent membru corespondent al

²³ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 274/1955-1958, 87.

²⁴ *Ibidem*, 9-10

²⁵ *Ibidem*, 27.

²⁶ *Ibidem*, 151-152.

²⁷ Veronica Turcuș, *op.cit.*, 354.

²⁸ AMAE, fond Italia, dosar 334/1957, 129.

Accademia Nazionale dei Lincei, cu studii solide consacrate unor autori clasici ai latinității antice, ca Virgiliu, Tacitus, Petroniu²⁹. Paratore era titularul Catedrei de Literatură latină a Universității din Roma și cel care prezida comitetul de cercetători pentru organizarea manifestărilor în Italia. De asemenea, din delegație fac parte politicieni și parlamentari. Orazio Condorelli era profesor de Filosofia Dreptului, cu preocupări legate de Dreptul Roman la Universitatea din Catania (senator al monarhiștilor italieni), Giuseppe Menotti De Francesco era specialist în Știința administrației și Drept constituțional (deputat în Parlamentul italian din partea Partidului Național Monarhic). Din 1943 și până în 1960 a ocupat funcția de rector al Universității din Milano. Tot din rândurile politicienilor italieni proveneau senatorii Giuseppe Maria Sibille și Mario Palermo, ultimul fiind membru al Partidului Comunist Italian, secretar general al Asociației de prietenie Italia-România și membru al Consiliului Mondial al Păcii³⁰.

Delegații din Italia, Franța, Belgia au luat parte la evenimentele din România. A fost organizată o adunare publică la statuia lui Ovidiu, o ședință festivă la Cazinou, iar la Teatrul de Stat a avut loc premiera piesei „Ovidius”, tragedie în cinci acte a lui Grigore Sălceanu³¹. Scriitorul român tradusese piesa de teatru în franceză, cu ocazia bimilenarului poetului latin din 1957, piesă fiind solicitată de primarul Sulmonei³². Au fost pregătite expozițiile privind operele lui Ovidiu și *Tomis în timpul lui Ovidiu*, ultima aflată la Muzeul de Arheologie din Constanța. Au fost traduse integral *Tristele* și *Ponticele*, în linia contribuțiilor lui Bogdan Petriceicu Hașdeu și Ștefan Vârgolici³³. De asemenea, un volum apărut în 1958 în cinstea bimilenarului cuprinde citate din Vasile Pârvan, semne clare are relaxării cenzurii în mediul academic³⁴. Personalitatea arheologului revenise în atenția științifică, după ani în care contribuțiile sale fuseseră înlăturate pe considerente ideologice. În 1957, la Academie a fost comemorată împlinirea a 75 de ani de la naș-

²⁹ Veronica Turcuș, *op. cit.*, 353.

³⁰ *Ibidem*, 351.

³¹ N. Lascu, *Amintirea poetului Ovidiu la Constanța*, Constanța, s.n., 1972, 354.

³² ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 325/1948, 187.

³³ N. Lascu, *Cel dintâi cântăreț al meleagurilor noastre*, în *Publius, Ovidius, Naso. Scrisori din exil*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, 28-29.

³⁴ P. Ovidius-Naso. *Cu prilejul comemorării a 2000 de ani de la nașterea poetului*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1958, 38.

terea sa, prin vocea lui Iorgu Iordan. La rândul său, George Călinescu profita de moment pentru a-și developa trecutul de membru al Școlii Române de la Roma, statut datorat aceluiași Pârvan și, evident, vechea prietenie cu Giuseppe Lugli³⁵.

La București, Casa Scriitorilor „Mihail Sadoveanu” a găzduit inaugurarea expoziției de cărți și material iconografic despre Ovidiu. Au fost prezentate vechi ediții ale operelor tipărite la Veneția, Paris, Londra, precum și „tălmăciri ale operelor poetului latin apărute în țara noastră”. La legația Italiei, ministrul Francesco Lo Faro dă o recepție în cinstea personalităților italiene venite în România. Legația română de la Roma era atentă la impactul organizării bimilenarului și susținea că presa italiană căuta să reflecte cât mai amănunțit ceea ce se petrecea în rândurile instituțiilor cultural-academice de vârf. Erau căutate în acest caz conexiunile intelectuale din interiorul Uniunii Scriitorilor din România, sau implicarea de la vârful Academiei RPR, îndeosebi prin Iorgu Iordan³⁶. Cerea și alte texte semnate de intelectuali cunoscuți, pentru a fi furnizate publicațiilor italiene, printre cei vizați fiind Perpessicius, Agârbiceanu, Daicoviciu și Rosetti. Printre solicitări se număra și un reportaj însoțit de fotografii, cu tema *Constanța orașul lui Ovidiu*, care să fie trimis revistei *Vie nuove*³⁷. De la Academie și până la nume ca Sadoveanu sau Arghezi, toți erau chemați să popularizeze imaginea lui Ovidius în mediile italiene. Efectele nu au fost însă cele dorite, întrucât a persista aceeași atitudine de apatie în rândurile personalităților culturale și academice³⁸.

Miza era una politică și anume *apropierea dintre poporul român și cel italian*, însă nu mai puțin relevante erau formele de manifestare din lumea intelectuală românească. Mai aproape de climatul italian interesat să lege contacte cu România, Legația de la Roma a încercat să propună aproape aceiași pași pe care îi făcuseră italienii în direcția evenimentului, și anume ca revistele românești să ia legătura cu personalități italiene pentru interviuri scurte în publicații de vârf precum *Contemporanul*, *Studii*, *Gazeta Literară*³⁹. Interesante sunt solicitările unor texte pe baza unor titluri deja stabilite. De exemplu lui

³⁵ G. Călinescu, *Prietenii italieni*, „Contemporanul. Săptămânal politic-social-cultural”, 1957, anul 12, nr. 39(573), 1, 7.

³⁶ AMAE, fond Italia, dosar 334/1957, 31.

³⁷ *Ibidem*, 32-33.

³⁸ *Ibidem*, f. 69.

³⁹ *Ibidem*, f. 76.

Emil Condurachi i se cerea să scrie un text cu titlul *Ovidiu în România în trecut și prezent*, în care să fie prezentată producția de opere seminate de Ovidiu, săpături arheologice din Dobrogea și alte elemente relevante ce puteau furniza o imagine asupra situației în care se aflau aceste domenii de cercetare în România după preluarea puterii de către comuniști⁴⁰. Fără îndoială, pentru partea românească exista interesul de a cunoaște inițiativele occidentale în ce privea apropierea culturală în jurul latinității, cum era un centru de la Roma, condus de Guido Zerilli Marimò⁴¹. În *La Giustizia* este publicat articolul cu titlul *Vița din Dobrogea, în epoca lui Ovidiu*, tradus ulterior de Direcția Presei din cadru MAE: „știrea manifestărilor din România ne-a făcut să ne amintim de anii dureroși ai lui Ovidiu exilat, despre care el ne-a lăsat atâtea amintiri...”⁴².

La fel de importantă era vocea intelectualului italian care să publice studii și articole în reviste italiene referitoare la evenimentele din România. A fost vizată continuarea legăturilor cu membrii delegației care veniseră în toamna lui 1957. Un volum comemorativ realizat de Academie urma să ajungă la „ovidienii” italieni⁴³. Directorul *Il Tèmpo*, Annibale Luigi Corvi, îndeamna Institutul de Arheologie de la București să ia legătura cu președintele comitetului din Sulmona în scopul colaborării pentru participarea românească la manifestările dedicate poetului latin, ce urmau să se petreacă în Italia în 1958. De asemenea, anunța începerea săpăturilor pentru identificarea construcțiilor în care a locuit Ovidiu la Sulmona, sau organizarea unei expoziții și a unei biblioteci⁴⁴.

Seria de evenimente consacrate bimilenarului Ovidius din Italia a început în primăvara anului 1958, fără ca delegația română să mai fie prezentă, cu excepția câtorva materiale ajunse prin intermediul lui Nicolae Lascu⁴⁵. În memoriile sale, Iorgu Iordan susține că la prima manifestare partea italiană „a uitat” să-i invite pe unii specialiști români și a preferat să-i atragă pe cei stabiliți în statele occidentale după venirea la putere a comuniștilor. Amintește și de un episod petrecut la

⁴⁰ *Ibidem*, 115.

⁴¹ AMAE, fond Italia, dosar 364/1957, 100.

⁴² AMAE, fond Italia, dosar 330/1957, 13.

⁴³ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 274/1955-1958, 46.

⁴⁴ *Ibidem*, 173.

⁴⁵ *Ibidem*, 28.

cea de-a doua manifestare, din luna mai a aceluiași an, când delegația română a fost pusă „în inferioritate protocolară față de românii fugiți”, Iordan protestând față de maniera în care ministrul român la Roma a gestionat situația.⁴⁶

Impresiile oficialilor diplomatici români prezenți la Sulmona descriu dorința organizatorilor de a minimaliza evenimentele din România. Mai mult, se pare că nu o existase invitație pentru comitetul român, iar „conferențiarul Paratore a ocolit a pomeni despre acestea în conferința comemorativă”. Atmosfera bimilenarului ovidian era influențată și de perioada electorală în care se afla Italia. Participarea la evenimente științifice a unor intelectuali de vârf din România intră tot mai constant în analizele furnizate pe cale diplomatică. Prestigiul de care se bucurau personalități ca Constantin Daicoviciu nu putea rămâne neexploatat în demersurile de dezvoltare a relațiilor reciproce⁴⁷.

Rectorul Giuseppe Menotti De Francesco de la Universitatea Milano era vizat pentru a fi invitat să conferențieze, iar prezența lui Emil Condurachi deschidea o oportunitate de a-l aborda⁴⁸. Angrenarea unor asemenea oameni de știință putea fi de folos „atât în problema Ovidiu cât și în dezvoltarea relațiilor româno-italiene”. În 1958, Condurachi este invitat al Academiei dei Lincei pentru a ține două conferințe în cadrul Catedrei de Topografie generală de la Universitatea din Roma. Prezintă rezultate ale săpăturilor din ultimul deceniu de la Histria și din România în general⁴⁹.

Vizitele unor academicieni români în țările occidentale constituiau oportunități de reconectare a celor rămași în mediile universitare din străinătate cu stadiul unor ramuri științifice din România. Întâlnirea cu arheologul Dinu Adameșteanu îi dă posibilitatea lui Emil Condurachi de a-i recunoaște mai departe valoarea de specialist redutabil, „o apreciere deosebit de favorabilă, care se răsfrânge cu sau fără voia lui, și asupra țării noastre, unde și-a început pregătirea profesională”. Îl delimitează de grupul așa-numiților fugari și vedea o posibilă colaborare, dar una bazată mai curând pe o cale academică, mai puțin prin intermediul canalelor diplomatice: „prin intermediul Academiei RPR

⁴⁶ Iordan, *Memorii*, volumul II, București, Editura Eminescu, 1977, 235.

⁴⁷ AMAE, fond Italia, dosar 387/1958, 9-10.

⁴⁸ AMAE, fond Italia, dosar 395/1958, 19.

⁴⁹ AMAE, fond Italia, dosar 394/1958, 59-66.

se pot face mult mai înalte lucruri decât pe cale directă, prin serviciul cultural al Legației”⁵⁰.

Latura festivă era o oportunitate pentru a-i atrage pe unii latiniști italieni să țină conferințe în România⁵¹. Între timp, în România era pregătit, prin implicarea Comisiei naționale române pentru UNESCO, colocviul internațional de civilizații, literaturi și limbi române, la care aveau să participe specialiști din 18 țări. Era prima manifestare științifică internațională a României „democrat-populare”. La acel moment, rețetele diplomatice românești erau cele mai la îndemână instrumente ale statului. La 28 martie 1958, ministrul român la Roma, Ștefan Cleja, a organizat un cocktail la Legație, ocazie cu care au fost prezentate filmele documentare *Sărbătorirea bimilenarului lui Ovidiu în România* și *Muntele Retezat*, la eveniment fiind prezenți oficiali italieni, ambasadori și academicieni⁵². Filmul despre serbările ovidiene din țară era considerat chiar „un material științific”. Ministrul român solicitase inclusiv o copie după bustul lui Ovidiu semnat de Cornel Medrea ce și-ar fi putut găsi un loc la muzeu sau în piața din Sulmona, dar și covoare țesute cu bustul Ovidiu și cu emblema Sulmonei⁵³.

Nicolae Lascu a fost, poate, cel mai bine angrenat în planurile românești de a face cunoscute evenimentele din România dedicate poetului roman, drept pentru care i s-a permis un sejur mai lung în Italia, cu ocazia manifestărilor închinare bimilenarului. Se renunțase la deplasarea lui Constantin Daicoviciu pentru că prezența sa la manifestările din Italia nu ar fi fost oportună, din moment ce influența

⁵⁰ *Ibidem*. Dinu Adameșteanu plecase din țară în 1939. IRRCS oferă câteva date despre vizita sa în România: „în anul 1966 a avut gata pașaportul pentru venirea în țară, dar a fost oprit de către autoritățile italiene. Chiar și pentru această călătorie precizează că atât MAE cât și MAI din Italia, l-au prevenit să nu vină în România întrucât își riscă viața existând chiar posibilitatea de a fi împușcat. Din acest considerent vizele părții italiene i-au fost date după multe insistențe de abia cu o jumătate de oră înainte de decolarea avionului”. Îi este recunoscut prestigiul științific internațional de care se bucura. Cu ocazia vizitei, ajunge la cetatea Histria pentru a se documenta și a cunoaște stadiul săpăturilor. Își manifestă criticile față de condițiile de conservare ale monumentului de la Adamclisi (ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 324/1968, 113-119).

⁵¹ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 274/1955-1958, 54.

⁵² *Ibidem*, 57.

⁵³ AMAE, fond Italia, dosar 387/1958, 12.

academician era „arheolog și nu ovidian sau latinist”⁵⁴. Deplasarea în Italia a fost prilejuită de invitația Instituto di studi Romanî din Roma pentru a ține o conferință cu subiectul *La fortuna di Ovidiu dal Rinascimento ai tempi nostri*, precum și de participarea la congresul internațional de studii ovidiene organizat la Sulmona (20-24 mai 1958)⁵⁵.

Desfășurarea *Întâlnirilor Internaționale de Studii Ovidiene* de la Sulmona a putut fi cunoscută doar prin intermediul atașărilor culturale și academici maghiari prezenți la manifestări. Atenția specială era îndreptată către participanții cu origini românești stabiliți la instituții universitare din statele occidentale, sau către cei care părăsiseră țara în contextul extinderii puterii comuniștilor. La secțiunea condusă de Ettore Paratore, primul care a comunicat a fost Dumitru Marin de la Universitatea din Bari. Printre vorbitori s-a numărat George Băligan (Universitatea Bologna), cu o intervenție intitulată *Exilul lui Ovidiu*. Fără îndoială, Nicolae Herescu, stabilit la Paris, a atras atenția prin discursul său critic la adresa dezinteresului manifestat de mediile științifice românești față de studiile ovidiene în anii de după război. O altă remarcă negativă evocată de Herescu era legată de izolarea puținor scrieri prin utilizarea exclusivă a limbii române. Deși nu figura în programul oficial, Nicolae Lascau a atras atenția atât în rândul presei prin intervenția sa⁵⁶.

Avantajul era că omologii maghiari cunoșteau limba română și puteau reda cât mai fidel ceea ce se petrecuse. Astfel, Dumitru Marin „s-a comportat ca un italian, fără a se amesteca prea mult în discuțiile pe care le întrețineau restul fugiților”. Herescu a fost cel mai ostil, „deși public nu s-a manifestat”. Își prezentase volumul despre Ovidiu de pe poziții de superioritate: „fără exces de modestie se considera un al II-lea Paratore. De altfel cu profesorul Paratore, este un vechi prieten și la Sulmona aproape tot timpul erau împreună”. Atât primarul orașului Alberto Ruggieri cât și Serafino Speranza își exprimaseră regretul că nu participase delegația românească, vina aparținând „nenorocitului de Paratore”, așa cum relatea atașatul maghiar. Sunt identificate și ar-

⁵⁴ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 274/1955-1958, 45.

⁵⁵ AMAE, fond Italia, dosar 386/1958, 49-51.

⁵⁶ AMAE, fond Italia, dosar 364/1957, 67.

ticole calomnioase la adresa neparticipării lui Lascu și Barbu, „Giornale d'Italia” susținând că autoritățile române refuzaseră participarea lor⁵⁷.

Iorgu Iordan și Constantin Daicoviciu erau frecvent invocați în planurile de atragere a unor specialiști italieni pentru a ține conferințe științifice în România. Ettore Paratore, acceptat ca „eminent cunoscător ovidian” nu era un apropiat al regimului. Tocmai de aceea era descris ca fiind „un fricos, servil clericilor și în legături cu fugiții”. O astfel de prezență nu putea fi ignorată, din moment deținea rolul central atât pentru nivelul calitativ al festivităților ovidiene, cât și în pregătirea publicațiilor care să reunească contribuții științifice de seamă. Dar ceea ce conta era o posibilă vizită în România, care l-ar fi putut apropia de o colaborare, pentru a fi „folosit” ca un element de legătură cu „conducătorii politicii culturale italiene”⁵⁸.

În mai 1958 a avut loc Congresul de studii ovidiene la Roma, la care au fost invitați Nicolae Lascu, Nicolae Ion Barbu și Constantin Daicoviciu. În cele din urmă, Iorgu Iordan avea să-i ia locul lui Constantin Daicoviciu, probabil angrenat în elaborarea primului volum al Tratatului de *Istoria României*, cel mai amplu proiect istoriografic al regimului comunist din România. Mai fuseseră propuși Tudor Vianu, Eusebiu Camilar și Alexandru Graur⁵⁹. Tot de la Roma soseau vești privind pregătirea unui volum omagial Ovidiu, fără însă ca partea românească să participe cu materiale. Prin urmare propunerea era strângerea materialelor de o cât mai înaltă valoare științifică, pentru a fi pregătit și să fie trimis⁶⁰.

Bimilenarul Publius Ovidius Naso-liant al schimburilor culturale româno-italiene în anii destinderii politice. Câteva considerații finale

Prin festivitățile desfășurate în toamna anului 1957, Ovidius își recăpătase, chiar și în noi condiții impuse de disjunții ideologice, calitatea de intermediar însemnat al dialogului cultural româno-italian. În următorii ani, manifestările dedicate poetului roman în centre ita-

⁵⁷ Nici delegația polonă nu a mai participat după anumite tensiuni diplomatice legate de o expulzare a unui corespondent de presă. *Ibidem*, 67.

⁵⁸ AMAE, fond Italia, dosar 387/1958, 14.

⁵⁹ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar, 274/1955-1958, 60.

⁶⁰ AMAE, fond Italia, dosar 395/1958, 1.

liene au continuat să atragă atenția românească. Biblioteca din Sulmona a primit cărți românești, traduceri ale lucrărilor lui Ovidius. Este organizat un concurs care să vizeze elaborarea unei monografii istorice despre Ovidiu, câștigătorul urmând să primească recompense bănești și o călătorie în România⁶¹. Tot de la imaginea poetului se pleacă atunci când sunt propuse schimburi de cercetători sau excursii ale tinerilor. Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea, Academia Română și Legația Română din Italia au fost poate principalele instituții implicate în aceste schimburi.

Nicolae Lascu descrie în volumul bimilenarului că viața și experiențele lui Ovidiu coborau până la oamenii de rând ai Sulmonei, depășeau dimensiunea locală și chiar pășeau pe tărâmurile legendei, dar, „condiții vitrege de evoluție istorică au făcut ca în Dobrogea asemenea tradiții să nu se poată dezvolta și supraviețui”⁶². Dialogul dintre orașul natal al poetului roman și locul în care și-a trăit ultimii ani ai vieții a cunoscut o apropiere ce a culminat cu anul 1968, când cele două orașe se înfrățesc⁶³. Gestul este așezat de Lascu în succesiunea de evenimente menite să creeze ecouri la nivel european, „tot așa cum în anul 1957 au făcut serbările organizate la noi cu ocazia împlinirii a 2000 de ani de la nașterea poetului”⁶⁴. Același universitar clujean luase parte la serbările din 1967. Se autointitulează singurul „specialist în studii ovidiene din afara Italiei”. Ține o conferință și participă la dezbateri ce tratau „reabilitarea” lui Ovidius de „*vina* pentru care a fost exilat la Tomis”. Poetul nu putea lipsi din peisajul cultural al vremii, din moment de lăsase mărturie despre geto-daci: „de aceea, dacă prin naștere el este al Sulmonei, prin moarte este al Constanței, iar prin opera din exil al nostru al tuturor, cel dintâi cântăreț al pământului românesc”⁶⁵. Dacă în 1958, delegația românească nu ajunsese la manifestările de la Sulmona, după un deceniu este una numeroasă. Municipality orașului Sulmona exprima dorința de a oferi gratis României un teren într-o

⁶¹ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 290/1957-1960, 257-258.

⁶² N. Lascu, *Ovidiu în România*, în *Publius Ovidius Naso*, București, Editura RPR, 1957, 342.

⁶³ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 324/1968, 110.

⁶⁴ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 325/1967, 20-21.

⁶⁵ *Ibidem*, 20-21.

zonă turistică unde ar putea fi amplasată o statuie a lui Ovidiu, sau alte construcții pe care le doreau autoritățile românești⁶⁶.

Inevitabil, dialogul în plan cultural a însoțit tot mai constant această apropiere. În 1965, fusese organizată festivitatea dedicată poetului latin Horatius, eveniment care se dorea a fi cunoscut cât mai bine de instituțiile diplomatice ale celor două state⁶⁷. După doi ani avea să fie încheiat acordul de colaborare în domeniul culturii și al cinematografiei. Arta populară și contemporană, expozițiile de icoane sau particularitățile gastronomice devin o formă obișnuită de întâlnire a celor două culturi într-un cadru popular. Biblioteca Asociației Italo-Române „Sarmizegetusa” din Florența, distrusă de inundații, primise suportul românesc în 1967 prin furnizarea unui fond de carte necesar reluării misiunii sale în peninsula⁶⁸.

„Părerile contradictorii” despre continuitatea tradiției romane pe teritoriul Daciei emise de unii specialiști cu origini românești din centrele străine erau supuse discuțiilor în cadrul institutelor de istorie ale Academiei Române⁶⁹. În privința expoziției intitulate *Vestigii dacoromane pe teritoriul României*, pregătită pentru anul 1967, Ministerul Afacerilor Externe român a intervenit, considerând-o „nepotrivită” pentru a fi expusă în Italia⁷⁰. În seria de expoziții din anii următori, aceasta avea să ajungă, până la urmă, chiar în orașul Benevento, constând în fotomontaje expuse în principalul muzeu al orașului, ce a trezit interes, din moment ce orașul era perceput ca „centru cu vestigii extrem de valoroase și semnificative ale perioadei împăratului Traian”. În oraș se află Arcul lui Traian (construit între 114-117 e.n), monument definitoriu ale epocii, care cuprindea, printre altele, „elemente referitoare și la Dacia”⁷¹. În 1968, ajunge la București expoziția italiană „Arta etruscilor”. Cu această ocazie vine și arheologul italian Mario Torelli, care ține

⁶⁶ AMAE, fond Italia, dosar 1021/1967, 195.

⁶⁷ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 319/ 1962-1967, 159.

⁶⁸ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 323/1967, 34.

⁶⁹ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 324/1968, 205.

⁷⁰ *Ibidem*, 188-189.

⁷¹ ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 24/1970, 6-8.

conferința *Noi monumente de pictură etruscă*⁷². În 1970, este realizată expoziția *La civiltà Romana in Romania*, pentru două luni, la Roma, în cadrul căreia Alexandru Balaci apreciază că cele mai importante secțiuni sunt dedicate populației Daciei și Dobrogei, *Vieții economice, Religiei, Artei și Continuității romanității pe teritoriul României*⁷³. Așadar, bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso a rămas un prim moment notabil ce a reflectat noi orizonturi, reticențe determinate de fondul politic și blocaje cauzate de angoasele pe care le presupunea efortul de a lega un dialog cu instituțiile culturale și științifice ale unui stat din afara Blocului comunist. Pe de o parte, au fost create condițiile unor viitoare colaborări în numele trecutului comun, iar pe de altă parte, Ovidius redevenea sursa de inspirație unor viitoare demersuri de o calitate științifică incontestabilă.

⁷² ANIC, fond Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, dosar 325/1967, 5.

⁷³ Alexandru Balaci, *Jurnal italian*, București, Editura Albatros, 1973, 66.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Bd. Carol I, Nr. 11, 700506, Iași, România
Tel.: 040/0232/201634, Fax: 040/0232/201156

ISSN: 1842-3043
e-ISSN: 2393-2961

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI